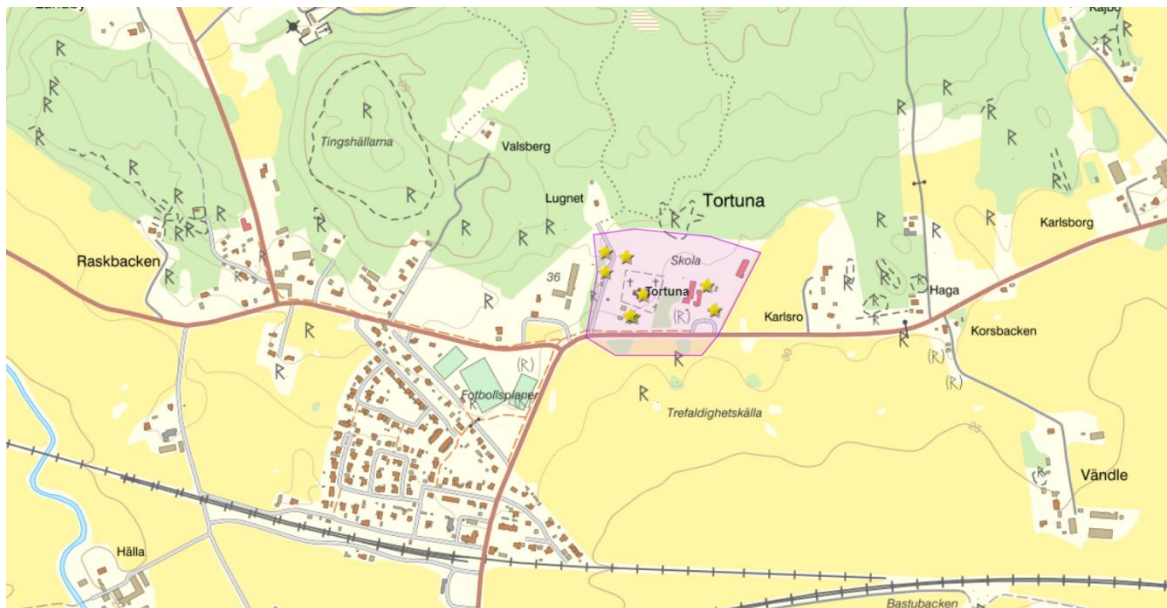

TORTUNA

OMGIVANDE LANDSKAP/SIKTLINJER

Tortuna ligger i östra Västmanland i ett flackt odlingslandskap i Lillåns dalgång. Här finns flera järnåldersgravfält, runstenar och hällristningar. Gårdar ligger spridda i det öppna slättlandskapet. Kyrkbyn ligger centralt i socknen.

En medeltida tingsplats låg vid Lundboaberg (domarhällarna, tingshällarna) ca 500 m nordväst om kyrkan. Tingsplatsen omnämns redan 1378. Den ska ha övergivits i slutet av 1400-talet och ting hölls sedan vid kyrkan. Rester efter ett stenvallsystem, som har varit begränsning för tingsplatsen finns kvar.

VÄGNÄT/STIGAR/VATTENDRAG

En av de äldsta och viktigaste vägsträckningarna genom socken från Västerås går förbi söder om kyrkan. När järnvägen drogs 1876 uppstod ett litet samhälle kring den station som förlades till vägjärnvägs korsningen sydväst om kyrkan. Vid 1990-talets järnvägsutbyggnad fick banan en sydligare dragning och samhället hamnade mer avsides.

Intill likvagnsbodens södra sida finns ringarstenar uppställda, idag unika för Tortuna och grannförsamlingen Björksta. Ringarstenarna fanns i mitten av 1800-talet resta utmed vägarna fram till kyrkan. När ett begravningsfölje passerade en bestämd sten påbörjades sammanringningen.

KYRKAN, DESS PLACERING OCH BYNS UTBREDELSE

Kyrkan tros vara uppförd under 1200-talet. En föregångare kan vara ett kapell som stod öster om nuvarande plats. Skelettfynd har gjort i det som tros vara den äldre kyrkogården. Kapellet var annex till Björksta kyrka. En runsten daterat till vikingatid finns inmurad i sakristians östra vägg och mot dess norra vägg finns en sten med runor från 1700-talet. Rester av en tegelugn har påträffats nordväst om kyrkan. Den har troligen använts för kyrkans uppbyggnad. Prästgården ligger direkt söder om kyrkan. I backen i nordväst finns en före detta fattigstuga och en kyrkvaktmästarbostaden, ibland kallad Änglagård. Den har under perioder använts som församlingshem. Längre upp på vägen finns ett barnmorskehus från 1920-talet. Vid den grusade parkeringen väster om kyrkan står en timrad, faluröd

likvagnsbod och två kyrkstallar, omvandlade till ekonomibyggnader för kyrkogårdsförvaltningen. På klockvretarna öster om kyrkan ligger kyrkskolan, vars äldre delar tillkom på 1800-talet senare del. Väster om kyrkans område ligger en hästgård på det som tidigare var mark tillhörande prästgården. Detta kan möjligen vara en arrendegård från sent 1800-tal eller början av 1900-talet.

Det var först under senare delen av 1900-talet som stationssamhället växte så att bebyggelsen nådde fram till kyrkan och bebyggelsen längs väg 711. En sportplan från 1900-talets mitt ligger vid korsningen av väg 711 och väg 692.

GRÖNSTRUKTUR

Innanför kyrkogårdens omgärdade häck och mur växer lindar. Området upplevs lummigt och mycket att växtligheten har vuxit upp sedan 1970-talet. Öppningar i muren med smidesstaket leder ner till den äldre kyrkogården, idag lekområd i form av skog för skolan. Kyrkbyn omges av beteshagar och skogsdungar.

BEBYGGELSE

Söder om kyrkan, med direkt entré mot långhuset södra portal, genom en grind i häcken ligger prästgården. Den har en stor trädgård, en huvudbyggnad som uppfördes 1774 samt timrade flygelbyggnader från 1764 och 1947. Den är idag privatägd. Den gamla fattigstugan, Johannesbergs fattighus, från 1800-talets tidigare hälft används idag av kyrkan som samlingslokal. Tortuna kyrkskola uppfördes 1868. Skolbyggnaden har senare ändrat karaktär genom om- och tillbyggnader. På tomten finns ett gammalt timmermagasin som troligen är från 1700-talet. Det kan vara sockenmagasinet som flyttats dit.

Kyrkstallarna är i hopbyggda på långsidan samt timrade och panelade. De bär spår av rödfärgning på timrets insida vilket visar på att de uppförts av återanvänt virke. De är daterade till 1800-tal.

Komministerbostaden låg under 1700- och 1800-talet i Vändle by sydost om kyrkan. Sockenmagasinet låg söder om vägen och kyrkan.

<i>Byggnadstyp</i>	<i>Årtal</i>	<i>Kommentar</i>
Ja Kyrkan		1200-tal
Ja Prästgård	1774	Ombyggd 1882
Sockenstuga		
Klockargård		
Ja Fattigstuga	Tidigt 1800-tal	Nu församlingshem
Ja Skolhus	1868	
Tiondebod		
? Sockenmagasin		Låg tidigare söder om kyrka och väg.
Ja Kyrkstall		Två äldre timrade byggnader, okänd ålder
Ja Timrat magasin på skolans område	1700-tal	Möjligen sockemagasin?
Ja Kyrkvaktmästarbostad		Senare församlingshem (1970-tal)

UTMÄRKANDE KARAKTÄRSDRAG

Kyrkan är idag omgiven av privata bostäder. Öppna gräsmattor kring kyrkan ger ett offentligt intryck.

TIDSPERIOD OCH VÄRDERING

Äldre medeltid till 1350	1 Betydande värde som helhet
Yngre medeltid 1350–1550	o 2 Betydande värde i delar
1550–1760	3 Få betydande värden
o 1760–1860	
1860–1920	
1920–2000	
Blandad Tidsperiod	

ANVÄNDNING IDAG

Kyrklig verksamhet, privata bostäder, skolverksamhet, häststall.

ATT TÄNKA PÅ

Siktlinjer viktiga mot kyrkan från söder på väg 692.

Fornlämningar är skyddade enligt 2:e kapitlet kulturmiljölagen.

Kyrkobyggnaden, kyrkotomten, de kyrkliga inventarierna och begravningsplatsen skyddas genom 4:e kapitlet kulturmiljölagen.

Miljöbalkens generella biotopskydd gäller för odlingsrösen, stenmurar, åkerholmar, alléer (även enkelradig), småvatten och våtmarker, källor samt pilevallar (hamlade träd på rad).

Delar av marken inom området kan regleras av detaljplan enligt plan- och bygglagen.

VIDARE UNDERSÖKNINGAR

Var kommer det timrade magasinet på skolan område från? Sockenmagasin?

Var hästgården väster om kyrkan en tidigare arrendegård?

När drogs komministertjänsten in?

KÄLLOR

Kulturrehistorisk karakterisering Tortuna kyrka, Västerås stift, 2005

Västeråsbygden- ett program för kulturminnesvården 1987, Västerås stadsbyggnadskontor

Grau, Olof, Olof Graus beskrifning öfver Wästmanland, [Ny uppl.], Wästmanlands allehandas redaktion, Västerås, 1904

Lantmäteriet, äldre kartmaterial, www.lantmateriet.se 2021-10-27

Fornlämningsregistret, www.raa.se 2021-10-27

Tortuna kyrka med före detta prästgården till höger.

Före detta prästgård.

Före detta kyrkvaktmästarbostad.

Den gamla fattigstugan, Johannesbergs fattighus, från 1800-talets tidigare hälft

Väg söder om kyrkan. Dungen till häger är troligen platsen för sockenmagasinet.

Skolbyggnad från 1868.

Före detta sockenmagasin.

Plats på skolområdet, tidigare plats för den äldre kyrkan.

Källare tillhörande före detta fattigstugan.